

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Автори:

Н. А. Кагітіна, вчитель історії ЗОШ № 34 м. Чернігова;
О. П. Мокрогуз, завідувач кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання
Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кагітіна Н. А.

К12 Історія України. 7 клас / Н. А. Кагітіна, О. П. Мокрогуз. — Харків : ВГ «Основа», 2018. — 86 [2] с. — (Серія «Мій конспект»)

ISBN 978-617-00-3368-0.

Видання «Мій конспект» — серія посібників, які ставлять на меті допомогти вчителю під час підготовки до уроку. Пропонований посібник цілком узгоджено з новою програмою (2017 р.) до курсу «Історія України» для 7 класу. Конспекти всіх уроків курсу подано на окремих аркушах. У виданні передбачено завдання, спрямовані на формування предметних компетентностей учнів, а також розробки практичних занять та уроків узагальнення й тематичного оцінювання.

Для вчителів історії.

УДК 37.016

Навчальне видання

КАГІТІНА Наталія Анатоліївна;
МОКРОГУЗ Олександр Петрович

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. 7 КЛАС

Головний редактор *Н. І. Харківська*
Редактор *О. О. Івакін*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *Островський Є. С.*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 20.04.2018. Формат 84×108/16.
Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.
Ум. друк. арк. 9,24. Замовлення № 18-04/16-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018 р.
Телефон для замовлення: 0-800-505-212
(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»
Свідоцтво ДК № 4926 від 25.06.2015 р.
м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

Зміст

Календарне планування курсу «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ». 7 клас (35 годин) 4

РОЗДІЛ 1. ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ

<i>Уроки 1–2.</i>	Слов'янські племена на території України	17
<i>Урок 3.</i>	Утворення Русі-України за Аскольда і Олега	21
<i>Урок 4.</i>	Русь-Україна за князювання Ігоря і Ольги	23
<i>Урок 5.</i>	Практична робота «Князь Святослав»	25
<i>Урок 6.</i>	Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 1	27

РОЗДІЛ 2. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) НАПРИКІНЦІ X — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XI СТ.

<i>Урок 7.</i>	Володимир Великий	29
<i>Урок 8.</i>	Ярослав Мудрий	31
<i>Урок 9.</i>	Суспільство Київської держави	33
<i>Урок 10.</i>	Культура Русі-України	35
<i>Урок 11.</i>	Практична робота «Роль і вплив християнської релігії й церкви в житті руського (давньоукраїнського) суспільства»	37
<i>Урок 12.</i>	Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 2	39

РОЗДІЛ 3. КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XI — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТ.

<i>Урок 13.</i>	Дроблення Київської держави	41
<i>Урок 14.</i>	Володимир Мономах	43
<i>Урок 15.</i>	Київське, Переяславське та Чернігівське князівства	45
<i>Урок 16.</i>	Галицьке і Волинське князівства	47
<i>Урок 17.</i>	Культура Русі-України	49
<i>Уроки 18–19.</i>	Південна Україна в XI–XIII ст. Практична робота «Князі Київської держави»	51
<i>Урок 20.</i>	Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 3	55

РОЗДІЛ 4. КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА)

<i>Урок 21.</i>	Утворення Галицько-Волинської держави	57
<i>Урок 22.</i>	Монгольська навала	59
<i>Урок 23.</i>	Практична робота «Данило Галицький»	61
<i>Урок 24.</i>	Розпад Галицько-Волинської держави	63
<i>Урок 25.</i>	Культура Галицько-Волинської держави	65
<i>Урок 26.</i>	Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 4	67

РОЗДІЛ 5. РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО

<i>Уроки 27–28.</i>	Українські землі у складі інших держав в XIV–XV ст.	69
<i>Урок 29.</i>	Кревська унія та її наслідки	73
<i>Урок 30.</i>	Кримське ханство	75
<i>Урок 31.</i>	Суспільство на теренах України в XIV–XV ст.	77
<i>Урок 32.</i>	Практична робота «Суспільство і влада у руських удільних князівствах, Кримському ханстві, Великому князівстві Литовському та Королівстві Польському в XV ст.»	79
<i>Урок 33.</i>	Культура XIV–XV ст.	81
<i>Урок 34.</i>	Узагальнення. Тематичне оцінювання за розділом 5	83
<i>Урок 35.</i>	Узагальнення до курсу «Історія Русі-України в контексті епохи середніх віків»	85

Розділ 1. ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

Дата _____

Клас _____

Уроки 1–2. СЛОВ'ЯНСЬКІ ПЛЕМЕНА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Мета уроку

Після цього уроку учень/учениця має:

- **знати:** території розселення слов'янських племен на теренах України;
- **розуміти:** основні версії походження назви «Русь» («Русь-Україна»); передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах України; роль міста Києва в утворенні Русі; поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»;
- **вміти:** показувати на карті території розселення слов'янських племен на теренах України; характеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Завдання

- ♦ Яка визначна подія на межі стародавніх часів і Середньовіччя об'єднує історичні та географічні поняття: Європа, Центральна Азія, гуни, готи, анти, слов'яни, варвари, авари, Дунай, Дністер, Дніпро, III–VII ст.? (*Велике переселення народів. Це умовна назва масових переселень варварських племен у напрямку Римської імперії в III–VII ст.*)

Учитель. Саме Велике переселення народів поклато початок формуванню сучасних народів на землях, де вони проживають досі. Цей період вважають межею між історією Стародавнього світу і Середніх віків.

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Учитель. Результатом Великого розселення слов'ян став поділ їх на західних, південних і східних.

Робота з картою

- ♦ Опрацювати карту «Східні слов'яни у VIII — середині IX ст. на території України» й виконати завдання.
- 1. Ознайомтеся з легендою карти.
- 2. Визначте межі розселення східнослов'янських племен.
- 3. Літописець називає 14 східнослов'янських племінних союзів. За допомогою карти визначте їхні назви.
- 4. Які племінні союзи брали безпосередню участь у етногенезі українців?

Робота з таблицею

- ♦ На основі відомостей карти складіть таблицю «Розселення східнослов'янських племен у межах сучасної України».

Племінне об'єднання	Територія розселення	Політичний центр
Поляни	Середнє Подніпров'я, між річками Тетеревом і Россю	м. Київ
Древляни	Південний басейн річок Прип'яті, Горині, західний берег Дніпра, північний басейн Тетерева	м. Іскоростень

Племінне об'єднання	Територія розселення	Політичний центр
Сіверяни	На схід від Середньої течії Дніпра, басейн нижньої Десни, Сули, Псла і Ворскли аж до верхів'їв Сіверського Дінця	м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський
Тиверці	Між нижніми течіями Дністра і Прута аж до Чорного моря	Фортеця Білгород на Дністрі
Уличі	Між нижнім Дністром, Південним Бугом і Дніпром	Місто Олешня в пониззі Дніпра
Волиняни (дуліби)	Басейн річки Західний Буг	міста Волинь, Теребовля, Бужеськ
Білі хорвати	Карпати, басейн Верхнього Дністра	м. Ужгород

Робота з історичним джерелом

- ♦ Опрацюйте уривок з «Повісті минулих літ» і скажіть, чим, на вашу думку, зумовлене прихильне ставлення автора «Літопису» до полян.

«Усі племена мали ж свої звичаї, і закони предків своїх, і заповіти, кожне — свій норів. Так, поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і поштивість... І весільний звичай мали вони: не ходив жених по молоду, а приводили її ввечері; а на завтра приносили, що за неї дадуть. А деревляни жили подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, і їли все нечисте, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат коло води. А радимичі, і в'ятичі, і сіверяни один звичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте, і срамослів'я було в них перед батьками і перед невістками. І сходилися вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут умикали жінок собі. Мали ж вони по дві і по три жони».

Робота в парах з історичним джерелом

- ♦ Прочитайте запропоновані тексти, ознайомтеся з літописними версіями заснування Києва, обговоріть інформацію з товаришем. Зробіть висновок про те, яка із запропонованих версій є більш вірогідною.

Текст 1

«Коли ж поляни жили одноосібно і володіли родами своїми, — бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм, — то було між ними три брати: одному ім'я Кий, а другому — Щек, а третьому — Хорив, і сестра їхня Либідь. І сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щековицею, а Хорив — на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею. Зробили вони городок на честь брата їх найстаршого назвали його Києвом. І був довкола города ліс і бір великий, і ловили вони тут звірину. Були ж вони мужами мудрими й тямущими і називалися полянами. Од них ото є поляни в Києві й сьогодні».

Текст 2

«Інші, не знаючи, кажуть, що Кий був перевізником: бо біля Києва був перевіз тоді з того боку Дніпра, тому й говорили: “На перевіз, на Київ”».

Учитель. Літописець повідомляє, що «Кий правив у роду своєму; і ходив він до царя, якого — не знаю, але тільки знаю те, як переказують, що велику честь мав від царя... Ідучи назад, пройшов Кий до Дунаю, і вподобав місце, і поставив городок малий, і хотів сісти з родом своїм, і не дали йому ті, що жили поблизу; ще й донині називають дунайці городище Києвець. Кий же пройшов у свій город Київ, тут скінчив життя своє».

Походження назви «Русь»

Руси — племена норманів, що започаткували державу слов'ян — «норманська теорія».

Руси — слов'янські племена, що жили в середній течії Дніпра.

Рус — це давнє слов'янське божество.

Русь — у праслов'янській мові «річка» (звідси й назва «русло»).

Основні версії походження назви

1. Скандинавська: від схожих назв округів у Скандинавії.
2. Фінська: від слова «*ruotsi*», яким фінські племена називали варягів (вікінгів).
3. Східнослов'янська — від східнослов'янських назв річок із коренем «рос» у Наддніпрянщині та землях ільменських словенів.

Робота з підручником

- ♦ Опрацювати текст «Суспільство» за допомогою «методу Ривіна» (читання або вивчення тексту абзацами)*. Поставте запитання до тексту.

Орієнтовна відповідь. Східні слов'яни жили племенами, що склалися з общин; на чолі племен були князі, яким в управлінні допомагали дружинники.

Робота з поняттями

1. Під час опрацювання тексту виписати у зошит нові слова і словосполучення та їх визначення: князь, воїни-дружинники, союзи племен.
2. Зачитайте визначення цих слів і словосполучень.
3. Складіть речення з цими словами.

Робота з візуальними джерелами

1. На основі тексту та ілюстрацій підручника розкажіть про окремі галузі господарства слов'ян.
2. На основі речових джерел розкажіть про особливості сільського господарства східних слов'ян.

1 — сучасна реконструкція слов'янського городища; 2 — залишки житла слов'ян Правобережжя Дніпра, VII ст.; 3 — вулики східних слов'ян; 4 — сільськогосподарська праця слов'ян (сучасний малюнок); 5 — вбрання полян, древлян і волинян (історична реконструкція З. Васіної)

* Метод Ривіна допомагає формувати вміння сприймати й опрацювати нову інформацію. Абзац — частина тексту до 12 рядків, яка має закінчену думку і зміст якої можна передати одним реченням (до 10 слів).

Учитель. Важливе значення в житті слов'ян мали ремесла. У багатьох слов'янських поселеннях існували кузні.

Селилися слов'яни переважно на берегах річок і озер. У місцевостях із тривалою зимою зазвичай зводили оселі, подібні до напівземлянок. Вони мали невелику площу (10–20 м²), що дозволяло їх краще обігрівати. Підлогу в таких будинках робили на метр-півтора нижчу від рівня землі, стіни й дах зводили з дерева та обмащували глиною для збереження тепла. У середині помешкання була глинобитна або кам'яна піч. Серед досліджених поселень ранніх слов'ян варто виділити Корчувате, Лютіж, Суботів, Канів.

Одяг і взуття виготовляли відповідно до кліматичних умов тих місцевостей, де вони проживали. Так, сорочки шили з тканого полотна (льон, конопля). Верхній одяг, який носили переважно в холодні пори року, виготовляли з вовни домашніх тварин (овець, кіз) та хутра диких звірів, здобутих мисливцями.

Релігійні вірування слов'ян — язичництво

Перун — бог грому і блискавки.

Дажбог — бог Сонця.

Стрибог — бог вітру.

Велес — бог худоби та багатства.

Робота з поняттями

Капище — місце поклоніння язичницьким богам.

Волхви — служителі язичницьких культів.

Ідол — предмет поклоніння язичницького культу.

Метод «Коло ідей»

- ♦ Висловіть припущення про те, які стосунки склалися у слов'ян із сусідами.

Сусіди східних слов'ян

Болгари (спочатку жили в Центральній Азії, перебували у складі Тюркського каганату, у VI ст. — незалежні. Їхню державу ліквідували хозари, частина болгар переселилась до південно-східної частини Балканського півострова, де 679 р. вони утворили Болгарське царство. На середній Волзі виникає Волзька Болгарія (сучасний Татарстан), де жили болгари, які не пішли на Балкани, а пішли на Волгу.

Хозари — тюркомовні кочівники східної частини Криму й степового Північного Причорномор'я. Здійснювали постійні набіги на слов'ян. Хозарський каганат — одна з наймогутніших тогочасних держав. Каганат процвітав за рахунок торгівлі товарами, що їх перевозили Великим шовковим шляхом, і работоргівлі.

Нормани (варяги, вікінги) — назва населення скандинавських країн, які, попри інше, наймалися на службу до руських князів, були дружинниками, посланцями, торговцями. Це предки сучасних данців, шведів, норвежців. Тримали у страху всю Європу, здійснюючи на своїх кораблях (дракарах) грабіжницькі набіги на узбережжя, а іноді пливучи річками, заходили далеко у глиб континенту. Просуваючись у глиб слов'янського світу, вони засновували свої купецькі поселення — факторії. Варяги проклали річками та озерами торговельний шлях «із варяг у греки», тобто шлях з Балтійського до Чорного моря і до столиці Візантійської імперії Константинополя.

Робота з картою

- ♦ Розгляньте карту, знайдіть шлях «із варяг в греки», назвіть, які племена і народи межували зі східними слов'янами.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета уроку

Після цього уроку учень/учениця має:

- **знати:** час утворення Київської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів; напрямки походів перших київських князів;
- **розуміти:** поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»; історичний портрет особистості як опис, що уміщує перелік ключових рис зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи та думку про неї сучасників;
- **вміти:** розміщувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега), їхні походи/реформи; показувати на карті напрямки походів київських князів IX–X ст.; характеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; визначати напрямки внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; визначати внесок у розбудову Київської держави її правителів Аскольда, Олега; складати історичний портрет руського князя; позначити на контурній карті напрямки походів київських князів IX–X ст.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Історичний диктант

- ♦ Дайте визначення понять «князь», «дружина», «племінні союзи», «капище», «ідол».

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Учитель. Одним з перших київських володарів, згідно з літописом, були Аскольд і Дір. «Повість минулих літ» подає про них доволі скупи відомості.

Робота з підручником

- ♦ Опрацювати текст підручника, де йдеться про князів Аскольда та Діра, визначити головні віхи діяльності.

Робота з історичною картою

1. За допомогою карти визначити кордони Руської землі за князювання Аскольда, простежити по карті його походи на Візантію.
2. Назвати племена, що належали до Руської землі за часів Аскольда.

Робота з історичним джерелом

- ♦ Опрацювати уривок з «Повісті минулих літ» і виконати завдання.
1. З'ясуйте, які свідчення літописця мають легендарний характер. Що в тексті можна вважати справжнім історичним фактом?
 2. Як відбулося утвердження династії Рюриковичів на київському столі?

«Виступив Олег у похід, узяв із собою багато воїнів: варягів, чудь, слов'ян, мерю, весь, кривичів... І прийшли до гір київських, і дізнався Олег, що княжать тут Аскольд і Дір. Сховав він воїнів, одних у ладях, інших позаду, а сам пішов до гір... Послав він до Аскольда і Діра, говорячи їм: «Ми купці, йдемо до греків від Олега та княжича Ігоря. Прийдіть до нас, до родичів своїх». Коли Аскольд і Дір прийшли, всі воїни вискочили з човнів... І вбили Аскольда і Діра... І сів Олег княжити в Києві, і сказав: «І буде Київ матір'ю містам руським»».

Робота з підручником

- ♦ Використовуючи текст підручника та вміщені у ньому візуальні джерела, скласти історичний портрет князя Олега: зазначте ключові риси зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи.

Складання тез

- ♦ Слухаючи розповідь учителя, записати в зошити основні напрямки діяльності князя Олега.

Бесіда

- ♦ Як ви розумієте вислів «Хай буде Київ матір'ю містам руським»?

Робота з історичною картою

1. На які території Олег поширив свою владу?
2. Простежте напрямки походів князя Олега?
3. Чи є слушним твердження, що князь Олег започаткував перетворення Київської держави на імперію?

Завдання

- ♦ Прослухавши розповідь учителя про умови договору, укладеного князем Олегом 907 року, учні мають зробити висновки про значення цього договору для Русі.

Робота з візуальними джерелами

- ♦ Розглянути ілюстрацію «Похід Олега на Царгород. Сторінка з літопису» і пояснити, до яких хитрощів вдався Олег, щоб потрапити до Константинополя?

Робота з хронологією

1. Що відбулося раніше: похід Аскольда на Візантію й прийняття ним християнства чи об'єднання північних і південних земель русі під владою Олега?
2. Скільки років розділяє ці події?

Робота з історичним джерелом

- ♦ Опрацювати уривок з «Повісті минулих літ» і виконати завдання.
- 1. Обміркуйте в малих групах, чому історія Київської держави за перших князів багата на легендарні подробиці.
- 2. Наведіть приклади відомих реальних літописних фактів. Що відрізняє легенду від казки?
- 3. Спростуйте відомі вам легендарні свідчення літописця. Повідомте результати своєї роботи класу.

«І жив Олег в мирі з усіма землями, княжачи в Києві. І прийшла осінь, і згадав Олег коня свого, якого тримав здавна у стайні, вирішивши ніколи не сідати на нього. Питав-бо колись волхвів і віщунів: «Од чого мені доведеться померти?» І сказав йому один віщун: «Княже! Кінь, якого ти любиш і їдиш на ньому, — від нього тобі й померти!» Олег же, взявши це собі до тями, каже: «Ніколи не сяду на нього і більше не гляну»... на п'яте літо він спом'янув коня, що від нього, як віщували волхви, мав померти. І покликавши старшого над конюхами, запитав: «Де мій кінь, якого я поставив був годувати і берегти його?» А той каже: «Помер». Олег же посміявся і докорив віщунів, кажучи: «Невірно ото говорять волхви, і все те неправда є: кінь помер, а я живий». І прибув він на місце, де лежали його кості голі і череп голий, спішився і, посміявшись, сказав: «Чи не від цього черепа смерть мені приймати?» І ступив він ногою на череп, і, з'явившись із черепа, змія вкусила його в ногу. І з того він розхворівся і помер».

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета уроку

Після цього уроку учень/учениця має:

- **знати:** час утворення Київської держави (Русі-України), повстання древлян проти князя Ігоря; напрямки походів перших київських князів;
- **розуміти:** поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»; історичний портрет особистості як опис, що уміщує перелік ключових рис зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи та думку про неї сучасників, характеристику діяльності особи;
- **вміти:** розміщувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Ігоря, Ольги), їхні походи/реформи; показувати на карті напрямки походів князя Ігоря; визначати внесок у розбудову Київської держави її правителів Ігоря, Ольги; складати історичний портрет руського князя.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ

Повідомлення теми та мети уроку.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

1. Якими були наслідки князювання Аскольда та Олега?
2. Яким був внесок князя Олега у подальшу розбудову держави Русі?

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Учитель. На відміну від свого напівлегендарного попередника Олега князь Ігор — цілком реальна історична постать. Здобувши владу після смерті Олега в 912 р., син князя Рюрика правив Києвом до 945 р. Як і Олегові, йому довелося здолати опір князів підвладних племен. Найзатятішими в боротьбі проти влади Рюриковичів виявилися деревляни. Сутичкою з ними Ігор розпочав своє правління, у протистоянні з ними знайшов свою смерть.

Складання тез

- ♦ За розповіддю учителя складіть тези про діяльність князя Ігоря.

Орієнтовний вигляд тез

- Започаткував династію Рюриковичів.
- Підкорення деревлян.
- 941, 944 рр. — невдалі походи на Візантію.
- Поява печенігів біля кордонів Русі.
- Загинув під час збирання полюддя серед деревлян.

Робота з історичним джерелом

- ♦ Опрацюйте джерело та дайте відповіді на запитання.

1. Про які події згадано в історичних джерелах?
2. Назвіть їх наслідки.

«Пішов Ігор на греків... І порадилися руси, і вийшли, оружившись, проти греків, і битва межі ними обома була люта, і заледве одоліли греки... Феофан, сановник Романа, зустрів їх у човнах з вогнем і став пускати вогонь трубами на човни руські. І було видно страшне диво.

Сказала дружина Ігореві: «Отроки Свенельдові вирядилися оружжям і одежею, а ми — голі. Піди-но, княже, з нами по данину, хай і ти добудеш, і ми...» І послухав їх Ігор, пішов у деревляни по данину».

Учитель. Невдача Ігоря в 941 р. спонукала його до нового походу. Стався він 944 р. й закінчився укладенням мирного договору. Про цей договір докладно оповідає літописець. Свідчать про нього й візантійські джерела.

Робота на закріплення

- ♦ Визначте, які з подій відбулися за правління Олега, а які — за Ігоря, записавши цифри у відповідні стовпчики.

Олег	Ігор

1. Князував від імені сина Рюрика.
2. Сутичкою з деревлянами розпочав своє князування, в протистоянні з ними знайшов свою смерть.
3. Княжив у Києві впродовж 30 років, на початку правління воював проти деревлян і сіверян.
4. За його князування до кордонів Русі вперше наблизилися печеніги.
5. Другий похід цього князя проти Візантії завершився укладенням мирного договору, умови якого були не такими вигідними, як за його попередника.
6. Здійснив великий похід проти Візантії, уклавши договір з нею. На знак своєї перемоги прибив щит на Золоті ворота візантійської столиці.
7. Перший похід проти Візантії закінчився невдачею, руський флот було знищено за допомогою так званого грецького вогню.
8. За легендою, цього князя спіткала смерть від коня.
9. Здобув владу в Києві, вбивши князів Аскольда і Діра.

Відповідь

Олег	Ігор
1, 3, 6, 8, 9	2, 4, 5, 7

Вправа «Три факти»

1. Назвіть по три факти, що стосуються князів:
 - ♦ Аскольда;
 - ♦ Олега;
 - ♦ Ігоря.
2. Порівняйте правління Олега і Ігоря. Що між ними було спільного?

Учитель. Думаю, що і про княгиню Ольгу ви вже знаєте чимало. Назвіть факти, що характеризують правління та особистість княгині Ольги.

Складання тез

- ♦ Опрацювавши текст підручника або слухаючи розповідь учителя, складіть тези «Правління княгині Ольги»

Робота з поняттям

Реформа — докорінна перебудова; зміна, нововведення.

Бесіда

1. Чи можна назвати Ольгу реформаторкою? Свою відповідь обґрунтуйте
2. Ольга була християнкою. Як ви думаєте, чому їй не вдалось повернути до християнської віри свого сина Святослава?
3. То ким же була княгиня Ольга: мудрим державотворцем чи самовпевненою, жорстокою особою, яка випадково опинилася на княжому столі.

Метод «Дерево рішень»

- ♦ Чому встановлення Ольгою чітких норм данини історики оцінюють як важливий крок у розвитку держави?

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета уроку

Після цього уроку учень/учениця має:

- **знати:** час утворення Київської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів; напрямки походів перших київських князів;
- **розуміти:** поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»; історичний портрет особистості як опис, що уміщує перелік ключових рис зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи та думку про неї сучасників;
- **вміти:** розміщувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління Святослава, його походи/реформи; показувати на карті напрямки походів київських князів X ст.; визначати напрями внутрішньої й зовнішньої політики князя Святослава; визначати внесок у розбудову Київської держави князя Святослава; складати історичний портрет князя Святослава.

Хід уроку**I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ УРОКУ**

Повідомлення теми та мети уроку.

II. СПРИЙНЯТТЯ ТА УСВІДОМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Походи Святослава на болгар та греків

«У рік 6479 [971]. Прийшов Святослав до Переяславця, і заперлися болгари в місті. І вийшли болгари на січу проти Святослава, і була січа велика, і перемагали болгари. І сказав Святослав воїнам своїм: «Уже нам тут полягти. Ударимо мужньо, браття і дружино!» А під вечір переміг Святослав [болгар] і взяв місто списом, кажучи: «Се місто мое!»

І послав він до греків [послів], мовлячи: «Хочу на вас іти і взяти місто ваше, як і це» І сказали греки: «Ми не в силі супроти вас стати. Так що візьми з нас данину [собі] і на дружину свою. Але скажіть нам, скільки вас, щоб дали ми по числу воїнів». А це говорили греки, обманюючи русів: греки бо є хитромудрі й до сьогодні. І сказав їм Святослав: «Єсть нас двадцять тисяч», — і додав він десять тисяч, бо було русі десять тисяч тільки. І спорядили греки сто тисяч на Святослава, і не дали данини.

І рушив Святослав на греків, і вийшли вони супроти русів. І коли побачили [це] руси, то убоялися вельми [великої кількості воїнів]. І мовив Святослав: «Уже нам нікуди дітись, а волею і неволею [доведеться] стати насупроти. Тож не осоромимо землі Руської, а ляжемо кістьми тут, бо ж мертвий сорому не знає. Якщо ж побіжимо ми, — то сором нам. Тож не втечемо, а станемо міцно, і я перед вами піду. Якщо моя голова ляже — тоді [самі] подумайте про себе» І сказали воїни: «Де голова твоя ляже, там і наші голови ми зложимо».

І приготувались до бою руси і греки насупроти [них]. І зіткнулися обидва війська, і обступили греки русів, і була січа велика, і переміг Святослав, а греки побігли. І пішов Святослав, воюючи, до міста [Цесарограда], і інші міста розбиваючи, які стоять пустими і до сьогоднішнього дня.

І зівзав цесар [грецький Іоанн] у палату бояр своїх, і сказав їм: «Що вдіємо? Адже не можемо ми стати супроти нього» І сказали йому бояри: «Пошли йому дари. Спитуємо його, чи падкий він є до золота чи паволок?» І послали вони до нього золото, і паволоки, і мужа мудрого, і сказали йому: «Стеж за поглядом його, лицем його, і мислями його».

Він же [муж цесарів], узявши дари, прийшов до Святослава. І коли прийшли греки з дарунком, він сказав: «Введіть їх сюди» І прийшли вони, і поклонились йому, і поклали перед ним золото й паволоки. І сказав Святослав, убік дивлячись: «Сховайте». І отроки Святославові, узявши [все] сховали, а послы цесареві повернулися до цесаря.

І зізвав цесар бояр, і сказали тоді послані: «Коли прийшли ми до нього, піднесли дари, він і не глянув на них, а повелів сховати їх». І мовив один [боярин]: «Спитуй його ще один раз. Пошли ще йому зброю» Вони ж послухали того і послали йому меч та іншу зброю.

І принесли йому меч, і він, узявши, став любитися [ним], і хвалити, і дякувати цесареві.

І прийшли [послані] назад до цесаря, і повідали все, що було. І сказали бояри: «Лютим буде сей муж, бо майном нехтує, а зброю бере. Згоджуйся на данину» І послав цесар [послів до Святослава], кажучи так: «Не ходи до міста, а візьми данину, навіть яку ти хочеш», — бо він замалим не дійшов до Цесарограда.

І дали вони йому данину, а він узяв і за вбитих, кажучи: «Рід його візьме» Узяв він також і дари численні і вернувся в Переяславець зі славою великою». *(Літопис Руський. — С. 41–42.)*

Лев Диякон про Святослава (990 р.)

«...Середнього зросту, не занадто високий, але і не низький, брови мав густі, очі сині, ніс короткий, борода оголена, на верхній губі густе і довге волосся, голова зовсім оголена, з одного боку висів зуб, що означало значний рід; шия здорова, плечі широкі, і взагалі дуже добре був збудований; здавався якимсь понурим і диким; в однім усі висіла золота сережка, оздоблена двома перлинами, з карбункулом посередині, одіж на нім була біла, нічим не різнилася від інших, окрім чистоти...»

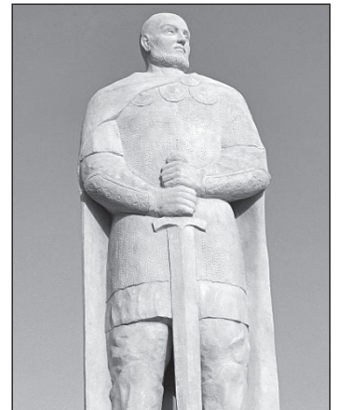
(Січинський В. Чужинці про Україну. — С. 26.)

Історик О. Бойко про князя Святослава

«На початку князювання воєнна активність Святослава була зосереджена на Сході. Протягом 964–966 рр. він досягає значних успіхів на цьому стратегічному напрямку: підкоряє Києву в'ятичів, які сплачували данину хозарам; перемагає хозарських союзників — волзьких болгар та буртасів (мордву); завдає поразки Хозарському каганату, оволодівши його столицею м. Итиль; примушує підкоритися племена ясів і касогів на Північному Кавказі. Ослаблення та занепад Хозарського каганату, зумовлені походами Святослава, мали неоднозначні наслідки: з одного боку, вони сприяли консолідації східнослов'янських племен у межах Давньоруської держави, оскільки над землями в'ятичів та сіверян не нависала хозарська загроза, з іншого боку, падіння Хозарії відкрило шлях на Русь кочовим народам Сходу, насамперед печенігам».

(Бойко О. Д. Історія України: Посібник. — К. : Видавничий центр «Академія», 2002. — С. 49.)

Пам'ятники князю Святославу

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Повторити матеріал теми, підготуватися до уроку узагальнення й тематичного оцінювання.